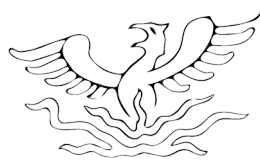

TIDSSKRIFTET FØNIX

*En bibelsk dekonstruktion af
modsætningen mellem center og periferi*

ANNE LOUISE NIELSEN
post.doc, præst, ph.d.

FØNIX ÅRG. 2025, 226–235

Dette værk er licenseret under en Creative Commons-licens
CC BY-NC-ND 4.0

www.foenix1976.dk

ISSN 2446-175X

En bibelsk dekonstruktion af modsætningen mellem center og periferi

En magtfuld forestilling i nutiden

Der tales i disse år meget om den voksende forskel mellem center og periferi (byen og landet), som forventes at vokse endnu mere i de kommende år.¹ Det er øjensynligt, at storbyen opbyder en kvantitet og variation af fx frisører, tøjbutikker, skoler etc., ligesom de offentlige institutioner og infrastrukturen er mere udbygget i center end i periferien. Men hvilke principper kan der lægges til grund for at forstå denne modsætning? Ifølge informationsteoretikeren Manuel Castells definerer centeret finans, teknologi og kommunikation, mens periferien bidrager med råmaterialer eller billig arbejdskraft og ikke er med til at definere de netværk, den indgår i.² Periferien er derfor mere sårbar overfor forandringer i økonomi og information. Sociologen Baumann peger ligeledes på periferiens mangel på mobilitet, både økonomisk og geografisk, og dermed dens udsathed.³

Der er dog ikke kun tale om en fysisk-synlig modsætning, men også om en mental-kulturel modsætning. Den britiske historiker Benedict Anderson skrev tilbage i 1983 en bog med titlen *Imagined Communities*. Tesen er, at en nation som afgrænset og suveræn er et *forestillet* fællesskab, som medlemmerne bærer rundt i hovedet, endskønt de aldrig kommer til at møde størstedelen af de øvrige medlemmer. På samme måde er modsætningen mellem periferi og center en ekstremt magtfuld forestilling, som føder udtryk som ”udkantsdanmark” eller ”den rådne banan” overfor ”magtens højborg” eller ”de fine saloner”. Disse forestillinger er med til at afgøre, hvordan vi føler os hjemme i verden – om vi føler os trygge, svigtede, ressourcefulde, ufrie osv. Vi kan altså spørge os selv, hvilke forestillinger der ligger til grund for vores længsel fra center til periferi: er det frisk luft,

¹ Danmarks Statistik, <https://www.dst.dk/da/Statistik/temaer/land-og-by> (besøgt 1/12/25).

² Se Manuel Castells, *The rise of the network society*, John Wiley & sons, 2011.

³ Se Zygmunt Baumann, *Liquid modernity*. John Wiley & Sons, 2013. Den norske sociolog og matematiker Johan Galtung hævder sågar, at der foregår en imperialistisk udbygning, hvis center bliver rigere på periferiens bekostning, og interaktionen imellem dem er lille, mens interaktionen mellem forskellige landes center kan være stor, se Galtung, ”A structural Theory of Imperialism”, *Journal of Peace Research*, Vol. 8, No. 2 1971, 81-117.

nærvær og autenticitet? Og fra periferi til center: Er det muligheden for at være tæt på magtens center, en lufthavn og garantien for let at kunne sælge sit hus igen?

I nærværende artikel vender vi blikket mod Biblens syn på forholdet mellem center og periferi. Eksempelvis nyder den lille by Betlehem pludselig en stor opmærksomhed som følge af Jesu fødsel, der nærmest kunne minde om nutidens social-økonomisk-politisk mobilisering, når et sted i periferien udvælges til OL-by eller bliver ophavssted til en farlig virus. I Matthæusevangeliet er det længe profeteret: ”Du, Betlehem i Judas land, du er på ingen måde den mindste blandt Judas fyrster. Fra dig skal udgå en hersker, som skal vogte mit folk, Israel” (Matt 2,6). Men hvorfor i periferien, og hvilket lys kaster det tilbage på centeret? Med hvilke deskriptive og normative greb behandler den bibelske hermeneutik forestillingen om center og periferi, og hvad kan vi lære af det? For at svare på det må vi først tage den bibelske topografi kort i betragtning, som meget forskellig fra en dansk (simplificeret) opdeling mellem København og periferien.

Bibelsk topografi

Det historiske Palæstina, som omfattede Israel, Gazastriben og Vestbredden, var landbro mellem Asien og Afrika og har været et sted, hvor store kulturkredse har udvekslet med hinanden; Nildalen med det egyptiske rige og dets modpart Mesopotamien med det assyriske rige omkring det 1. årtusinde f.kr.⁴ Ikke kun Palæstina, men også Syrien og Libanon spiller ind i forståelsen af landet, hvis geologiske formationer strækker sig fra Tyrkiet til Centralafrika. Knejsende bjerge, vældige sletter og steppelandskab med livsvigtige floder, frugtbare dale og internationale veje. Anlæggningen af byer har været bestemt af adgangen til vand, et frugtbart opland og færdsels knudepunkter.⁵ Det antikke Rom, som begyndte med en italiensk bosættelse (8. årh. f.Kr.), udviklede sig til en republik med senat og folkeforsamling og sidenhen til et principat med en kejser som enevældig hersker (29 f.Kr-14.e.Kr.). Denne herskede over en række erobrede provinser, herunder Israel (63 f.Kr), som var organiseret under Syrien som provins⁶ – Jesus bliver ifølge Lukasevangeliet født, mens Kvirinius var statholder i Syrien (Luk 2,2). Dvs. godt nok sad kejseren i Rom, men samtidig

⁴ Se Kirsten Nielsen, Else K. Holt (red.), *Bibelkundskab. Introduktion til Det Gamle Testamente*, Aarhus Universitetsforlag 1997, 33.

⁵ Sst. 37.

⁶ Se Lex, https://lex.dk/Rom_-_oldtidsbyen (besøgt 1/12/25).

var der en idé om, at "Rom" var på stedet, dvs. centeret var også i periferien, som et fintmasket net med romersk ret, holdt i hævd af romerske prokonsuler og lyd konger. Mens disse lavede pro-romersk politik og ofrede til Roms guder, når de kom der, havde jøderne opnået fritagelse for militærtjeneste og kejserdyrkelsen.⁷

Gammeltestamentlige udvekslinger mellem center og periferi

Ikke kun geografien men også (Israels) historie virker ind på, hvilke forestillinger om center og periferi, Biblen bringer i spil, og hvilke transformationer, der lægges op til. Israels historie kan meget groft deles ind i 5 faser,⁸ nemlig 1. fase kendetegnet af de intense forbindelser mellem patriarkerne og Gud. Dette leder til en 2. fase karakteriseret af krise, hvor stamfædrene taber deres land (Kana'an) og må udvandre til Egypten. Her forstærkes krisen i en 3. fase, som først ligner en sejr med Moses' tilbageføring af Israels folk til Kana'an, men snart begynder israelitterne at tilbede kana'næiske guder og forkaster sidenhen Jahve for en menneskelig konge (Saul). Jahve tilgiver dem dog og forsoner sig med kongedømmet, men i en 4. fase forkaster han endelig begge israelitiske riger (Juda og Israel), og folket drives i landflygtighed i den henholdsvis assyriske, babylonske og persiske periode. Sidste og 5. fase handler om Jahves løfte om en genetablering efter eksilet. Atter lader Jahve sig dyrke i sit tempel i Jerusalem, og atter er det jødiske folk bosiddende i dets land.

På baggrund af denne korte skitsering af Israels historie vil vi undersøge nogle af de bibelske udvekslinger, som har fundet sted mellem center og periferi samt vurdere deres dynamik og trække tråde til nutiden. Der er specielt tre dynamikker, som fremstår afgørende i biblens gestaltning af modsætningen mellem center og periferi. Disse er *centralisering/decentralisering* – når en religiøs kerneaktivitet flyttes fra periferi til center eller fra periferi til center som følge af en intern dynamik i den religiøst-politiske sfære. *Udskiftning* – når eksterne faktorer forårsager, at mennesker, midlertidigt eller vedvarende, bevæger sig fra periferi til center eller fra periferi til center. Endelig er der *opløsning/integration*, som henviser til en absolut dekonstruktion af modsætningen mellem center og periferi. Vi

⁷ Bertil Wiberg, "Antisemitisme", redigeret af Geert Hallböck og Hans Jørgen Lundager Nielsen, Gads Bibelleksikon, Gads forlag 1998, 32.

⁸ Niels Peter Lemche, "Israels historie", redigeret af Geert Hallböck og Hans Jørgen Lundager Nielsen, Gads Bibelleksikon, Gads forlag 1998, 340.

koncentrerer os nu om følgende udvekslinger mellem center og periferi: a) rekruttering af ledere, b) tempelbygning, c) tempelødelæggelse, d) diaspora og e) valfartsrejser – disse klassificeres alle som enten centralisering/ decentralisering eller udskiftning.

a) Rekruttering af ledere (udskiftning)

Mens Moses vokser op hos den sakrale konge (Faraø), men skal føre sit folk væk fra centeret og ud i periferien (Kana'an), så gælder det omvendte for den store kong David, der begynder som hyrdedreng i periferien, men udskiftes til leder i centeret (Jerusalem).⁹ Det er altså den normative forestilling om, at opvæksten i periferien kan fostre en leder, som ikke er korrumperet af magt og agerer autentisk (i det bibelske sprog: holder fast ved Jahve).¹⁰ Det er ikke meget anderledes, når vi i Danmark tenderer at stole mere på en statsministerkandidat med en bred midtjysk dialekt end en kandidat fra de "fine saloner" i hovedstaden! David viser sig dog ikke at være fejlfri og straffes af Gud. På denne måde fremviser Biblen dynamikken i, hvordan en person fra periferien kan komme ind og erobre magten, men omvendt advares der også om, at den kan tabes igen, hvis man ikke omgås omhyggeligt og ydmygt med den.

b) Tempelbygning (centralisering)

Der forekommer i Israels historie perioder med et stærkt centraliseringskrav. Med Salomons tempelbygning centraliseres offerkulden i Jerusalem ("Davidsbyen"¹¹), mens helligdomme andre steder i landet gøres uvigtige. Det afvises dog, at Gud har sin bolig på jorden – ligesom det også må afvises, at Gud "bor" i Københavns domkirke – men navnet (hans nærvær) er der (5 Mos 12,11). Den eftereksilske jødedom er præget af Josijas reform (622 f. Kr), som gør Jerusalems tempel til den eneste legitime offerhelligdom for Jahve. Forudsætningen for denne reform er den monoteistiske Jahve-alene-bevægelse, som både indeholder en religiøs og en social kritik.¹² Der er tale om en slags Bibelsk kommunalreform eller koncentration af alle kræfter om rigets politiske center med den kongelige helligdom og

⁹ En række forskere har rejst tvivl om det historiske indhold af beretningen, idet David, den mægtigste hersker i sin samtid, er ukendt uden for Det gamle Testamente, se Sst., 125.

¹⁰ Kirsten Nielsen, Else K. Holt (red.), *Bibelkundskab. Introduktion til Det Gamle Testamente*, Aarhus Universitetsforlag 1997, 191.

¹¹ John Strange, "Davidsbyen", redigeret af Geert Hallbäck og Hans Jørgen Lundager Nielsen, Gads Bibelleksikon, Gads forlag 1998, 126.

den kult, som er specielt forbundet med Sydriget, Juda. Der er også tale om en ikonoklastisk bevægelse (2 Mos 20,4), hvilket tyder på, at Israel som Jahves ofte ”utro hustru” dyrkede mange (hus)guder ude i periferien, indtil jødedommen overtog kontrollen med de religiøse forestillinger i Palæstina (Gen 31,32-35).¹³ Helligstedet/templerne fungerede som ”virksomheder” med jordbesiddelser, skrivere og eget personale, og gudsyndkelsen der fremviste en interessant modsætning, nemlig modsætningen mellem helligt og profant eller rent og urent.¹⁴ Såfremt det rene kom i kontakt med det urene, kunne Jahves vrede udløse sig i en katastrofe for hele samfundet, uanset om man befandt sig i centeret eller periferien. Ideen om det rene eller hellige kunne vi i dagens samfund oversætte til noget i retning af sammenhængskraft, mening eller tillid mellem folk og deres ledere. Hvis denne tabes, er det mindre vigtigt med det økonomiske og konkrete politiske, idet centerets legitimitet udhules indefra.

c) Templets ødelæggelse (udskiftning)

Templet i Jerusalem blev ødelagt i år 587 f.Kr. af babylonerkongen Nebukadnesar, hvormed der skete en pludselig udskiftning mellem center og periferi.¹⁵ Det kom bag på alle, også selvom profettraditionen havde gjort sit for at ryste tilliden til Jerusalems uindtagelighed ved at forkynde, at templet ikke var nogen garanti, og byen pga. sin syndfuldhed ikke ville blive sparet.¹⁶ Jøderne blev taget med i eksil som krigsfanger, og i ca. 50 år måtte de dyrke Jahve i periferien. Herpå genopbygges templet og udvides tilmed af Herodes den Store, men i år 70 e.Kr. ødelægges det igen ved brand, indrammet af den jødisk-romerske krig.¹⁷ Billedet af det brændende tempel omgivet af mennesker i vild panik bærer en parallel til vore dages brande i centralbygninger såsom Notre Dame i Paris i 2019 eller Børsen i København i april sidste år. Vi kan videre prøve at forestille os, at hele

¹² Kirsten Nielsen, Else K. Holt (red.), *Bibelkundskab. Introduktion til Det Gamle Testamente*, Aarhus Universitetsforlag 1997, 99.

¹³ Karin Friis Plum, ”Jahve”, redigeret af Geert Hallböck og Hans Jørgen Lundager Nielsen, Gads Bibelleksikon, Gads forlad 1998, 350.

¹⁴ Kirsten Nielsen, Else K. Holt (red.), *Bibelkundskab. Introduktion til Det Gamle Testamente*, Aarhus Universitetsforlag 1997, 107f.

¹⁵ John Strange, ”Tempel”, redigeret af Geert Hallböck og Hans Jørgen Lundager Nielsen, Gads Bibelleksikon, Gads forlad 1998, 806.

¹⁶ Kirsten Nielsen, Else K. Holt (red.), *Bibelkundskab. Introduktion til Det Gamle Testamente*, Aarhus Universitetsforlag 1997, 193.

¹⁷ John Strange, ”Tempel”, redigeret af Geert Hallböck og Hans Jørgen Lundager Nielsen, Gads Bibelleksikon, Gads forlad 1998, 806.

Christiansborg gik op i flammer. Det ville gøre vældig ondt på identiteten og forestillingen om at danne center. Biblen stiller så at sige det afgørende normative spørgsmål: Hvorfor sker det? Hvad er det, vi ikke har lært? Hvor glemte vi at passe tilstrækkeligt på? Biblen leverer selv svaret: de centrale bygninger går til, når mennesker er syndige – eller uopmærksomme, som vi ville formulere det i dag, hvilket igen spiller sammen med samtidens form for teknologi, kommunikation og organisation.

d) Diaspora (udskiftning)

Et begreb, som er direkte forbundet med udveksling mellem center og periferi, er ”diaspora”, græsk for spredning eller udbredelse.¹⁸ Det angår jøder fra Palæstina, som i tidens løb kom til at leve i udlændighed. I diasporaen har man levet som ”residerende fremmede” og i de større byer haft et udstrakt selvstyre. Men det er også kommet til stridigheder med de ikke-jødiske medborgere. Denne form for udskiftning mellem center og periferi var udpræget i oldtiden som følge af overbefolkning, truende hungersnød, handel i fremmede lande, aktiv krigsførelse eller tilfangetagelse, fx i 63 f.Kr., hvor jødiske krigsfanger tages med til Rom.

I disse tilfælde er det et økonomisk parameter, som ligger til grund for udskiftningen, og mindre et socialt, kommunikativt eller teknologisk parameter, der som nævnt især er med til at tegne nutidens forskel mellem center og periferi. I Danmark udligner vi tilmed den økonomiske forskel over skatten, men alligevel oplever vi også i nutiden udskiftninger mellem center og periferi i stil med dem som nævnes i Biblen. Eksempelvis så vi flygtninge vandre på de danske motorveje under flygtningekrisen i 2015, ligesom udskiftninger som følge af oversvømmelse/klimaforandringer, hungersnød eller krig ikke er et dystopisk fremtidsscenarium.

e) Valfartsrejser (udskiftning)

Valfartsrejser til helligsteder i Israel var, foruden de lokale helligdomme, en naturlig del af jødernes religiøse liv.¹⁹ Blandt helligstederne blev Jerusalem centraliseret og opfattet som det religiøse symbol par excellence, både for jøder i og uden for Palæstina. Det mytologiserede Jerusalem, forbundet med Zion-traditionen, antog metafysiske dimensioner som stedet, hvor

¹⁸ Per Bilde, ”Diaspora”, redigeret af Geert Hallböck og Hans Jørgen Lundager Nielsen, Gads Bibelleksikon, Gads forlad 1998, 132f.

¹⁹ Else Kragelund Holt, ”Valfart”, redigeret af Geert Hallböck og Hans Jørgen Lundager Nielsen, Gads Bibelleksikon, Gads forlad 1998, 868.

Jahve har taget bolig, hvorfor det er verdens center (selv efter byens fald), som andre folk og deres konger må valfarte til i anerkendelse og tilbedelse.²⁰ Foruden bodsvalfarter blev især tre store fester forbundet med Jerusalem, nemlig påsken, pinsen og løvhyttefesten, hvor alle israelitiske mænd (også dem fra periferien) forventedes at opsøge templet og ”se Gud Herrens ansigt” (2. Mos 23,17). Særligt Johannes-evangeliet vidner om Jesu valfart til festerne i Jerusalem, dvs. fra periferi til center (Joh. 2,13). Det midlertidige ophold, som en valfartsrejse er, er så at sige med til at stabilisere/bekræfte forholdet mellem center og periferi. Det samme gør sig gældende i dag, når unge mennesker fra periferien tager til storbyen for at uddanne sig med henblik på at tage tilbage og virke i periferien. Når politikere vil have flere uddannelser i periferien, er det således et opgør med den stærke center-periferi-forestilling.

Udveksling mellem center og periferi i forhold til Jesu fødsel og død

Folketællinger er en bevægelse fra periferi til periferi (om end det er mere speget, idet det er centeret, som vil skabe en repræsentation af periferien). Kejser Augustus påbegyndte som et led i sin skattepolitik folketællinger af alle provinser i Romerriget, og som bekendt indledes Jesu fødsel i Betlehem med en henvisning til Augustus’ folketælling (Luk 2,1). Litterært kommer Jesu fødsel hermed til at fremstå som en begivenhed i verdens historie, om fødslen i Betlehem så er historisk pålidelig, eller om den er senere konstrueret.²¹ Det deskriptive blander sig altså med det normative, når vi spørger til Jesu fødsel i periferien. Han skulle fødes der for at opfylde datidens Messias-forventninger om, at frelseren ville komme fra Davidsslægtens hjemstavn, Betlehem (Luk 2,11). Ikke mindst var han her på sikker afstand fra kong Herodes, som ville slå ham ihjel (Matt 2,3).²² Biblen gestalter således et spil mellem det allerede længe bestemte (Matt 2,6), og hvad vi kunne kalde troens pludselige horisontbrud.²³ Som bekendt udfordrer den voksne Jesus magten, da han kommer til Jerusalem og går

²⁰ Knud Jeppesen, ”Zion”, redigeret af Geert Hallböck og Hans Jørgen Lundager Nielsen, Gads Bibelleksikon, Gads forlad 1998, 895f.

²¹ Folketællingen fandt iflg. Josefus (Ant 18,26) sted år 6/7 e.Kr, se Bente Bagger Larsen, ”Folketælling”, redigeret af Geert Hallböck og Hans Jørgen Lundager Nielsen, Gads Bibelleksikon, Gads forlad 1998, 209.

²² Endskønt Herodes menes allerede at være død, inden Jesus blev født, se Sigfred Pedersen, ”Herodes”, redigeret af Geert Hallböck og Hans Jørgen Lundager Nielsen, Gads Bibelleksikon, Gads forlad 1998, 299.

ind på tempelpladsen og foretager en rensning (Mark 11,15-18 par.), hvor med han antyder, at centeret er blevet fordærvet. Jesu revselse er forståeligvis en torn i øjnene på byens magthavere (ypperstepræsterne og folkets ældste), og de efterspørger hans myndighed til at tale og handle, som tydeligvis hænger sammen med en politisk magt og ikke mindst det faktum, at folket lytter til ham (Matt 7,28). Derfor må Jesus til sidst også se sig selv blive fanget af magthaverne og lokket i baghold. Hele samfundets maskineri bliver aktiveret (folket, ypperstepræster, statholder, soldater). Da det dog i sidste ende ikke er et politisk, men et religiøst budskab Jesus kommer med, skal han ikke udskiftes til konge, men han skulle ind til centeret for at dø! Men så følger genopstandelsen, som hverken kan forstås som udskiftning eller centralisering/decentralisering, men er en helt tredje kategori, nemlig opløsning/integration, hvor menneskelige eller verdslige magtforhold blev vendt om, hvilken afsatte en varig betydning i vores kulturhistorie.²⁴

Opløsning/integration

Den tredje form for udveksling mellem center og periferi i biblen, nemlig opløsning/integration, sætter i virkeligheden modsætningen mellem center-periferi ud af kraft. Det udtrykkes klarest i pinseberetningen (ApG 2,1-13) og dens gammeltestamentlige pendant om Babelstårnet (1 Mos 11,1-9). I sidstnævnte fortælling er hele jorden i centeret, alle folkeslag kan forstå hinanden, men det er dem ikke nok. De vil være så meget i centeret, at de begynder at kravle opad ved at bygge et tårn helt op til himlen. Men så giver Gud dem en lærestreg: han smider dem alle sammen ud i periferien. Han splitter dem ad i talrige sprog og nationer. Omvendt går det i pinseberetningen, hvor Gud centrerer de troende vha. *ånden*, så de pludselig kan forstå hinanden, selvom de har vidt forskellig oprindelse og taler forskellige sprog og ikke har hjemme i centeret. Åndsbegrebet er således et centreringsbegreb midt i periferien – teknologien og det digitale spejler dette potentiale i dag, men er alligevel ofte asymmetrisk.²⁵ Eller mere præcist dekonstruerer åndsbegrebet modsætningen mellem center og periferi. Hele periferien har hele tiden del i centeret, eller der skabes et universelt

²³ Erik A. Nielsen forstår et horisontbrud på følgende måde: ”Den Kristus-åbenbaring, der finder sted i og med begivenhederne i *Det ny Testamente*, er underlagt en forvrængning eller en fordunkling, hvorfor den gamle pagts mennesker – selv når de mener at stå i det klareste solskin – færdes i et tusmørke”, se *Kristendommens retorik*, Gyldendal 2009, 107.

²⁴ Dette viser eksempelvis G.W.F. Hegel i sin historiefilosofi, se *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*, Werke 12, Suhrkamp 10. oplag 2012 (1970), 392f.

fællesskab på baggrund af den singulære engangsbegivenhed i Jesu korsfæstelse og opstandelse, som formidles gennem ånd og overbevisning (fra vidne til vidne), ikke gennem en diktator eller anden dominansform. Dette er også grunden til, at Gud ikke *bor* et sted i verden, men i kraft af sit navn er universelt til stede. Pinseberetningen kan vise, hvordan talen om ånd tidligere har haft en naturlig plads i det som Hans-Jørgen Schanz kalder ”særsprogene”, fx et poetisk og religiøst sprog.²⁶ Schanz ser netop faren i en endimensionalisering af sproget til et handels-/kompetence-sprog med videnskabelig light-terminologi, som ikke rækker til at udtrykke menneskers følelser, sansninger og eksistentielle forhold – og, kunne vi tilføje, en mere nuanceret forestilling om modsætningen mellem center og periferi.

Afrunding

Artiklen har undersøgt bibelske henvisninger til dels historisk/deskriptive, dels normative udvekslinger mellem center og periferi. Som det er blevet nævnt, forstås modsætningen mellem center og periferi som en udpræget økonomisk og kommunikationsmæssig forskel, men også som en kulturel, nemlig som et ”forestillet fællesskab”. Den bibelske hermeneutik tilføjer hertil en tredje dimension, som ultimativt ender i en dekonstruktion af center-periferi-modsætningen i kraft af åndsbegrebet. Vi har undersøgt dette gennem de tre dynamikker, centralisering/decentralisering, udskiftning og opløsning/integration. Mens centraliseringen af templet i Jerusalem i første omgang bekræfter modsætningen mellem center og periferi, er denne modsætning dog kun blivende hen til en stor udskiftning, eksempelvis når den store leder findes i periferien, eller når centralhelligdommen går op i røg, og hele den politisk-religiøse konstitution må genovervejes.

På samme måde kan vi lade os inspirere til at inddrage en åndelig dimension i vores syn på de økonomisk-politisk-sociale udvekslinger mellem center og periferi, som vi oplever stærkt i vores nutid – fx når vi dybere overvejer, hvorfor vores centrale bygninger ødelægges, eller hvorfor samfundet imødegår forfald – frem for at opfatte det som noget, der

²⁵ Se José Van Dijk, *The digital divide*. John Wiley & Sons 2020 eller Irina Kolupaieva, Larisa Tiesheva, ”Asymmetry and convergence in the development of digital technologies in the EU countries”, *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 18(3) 2023, 687-716.

²⁶ Hans Jørgen Schanz, *Ånd, Klin* 2017, 106. Kolupaieva, I., & Tiesheva, L. (2023). ”Asymmetry and convergence in the development of digital technologies in the EU countries”, *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 18(3) 2023, 687-716.

”bare” sker eller er situationsbestemt. Som det blev vist, kommer den tydeligste form for opløsning/integration af modsætningen mellem center og periferi eksemplarisk til udtryk i fortællingen om Babelstårnet og pinsebetretningen. Her vises det, at vi alle er en del af periferi og center i en åndelig forstand, og at en for skarp opdeling herimellem bør udfordres. Centralhelligdommen/domkirken er et godt eksempel på en bygning, som ganske vist ligger i centeret, men uden at have den vigtighed, som Roms centralbygninger havde, for det er ikke en økonomisk og politisk magt, som bestemmer vores forhold til Gud og vores fællesskab. I denne henseende spiller domkirke og landsbykirke altså samme rolle. På samme måde må vi holde os åbne for, hvordan modsætningen mellem land og by ændrer karakter, hvis vi anlægger et åndsprincip. Eksempelvis hvordan ”den rådne banan” ikke er periferi i åndelig forstand, og at der kan ske udskiftninger, ikke blot økonomiske men også drevet af åndelighed, hvilket styrker sammenholdet på stedet, bringer udvikling og sågar gør landsbyen til mere center end centeret.